

Ісаєнков О.О., Ісаєнков К.О. (КП ДонНТУ)

## **СТУДЕНТСТВО ЯК СУБ'ЄКТ МОДНОЇ ПОВЕДІНКИ: МОДЕЛЮЮЧІ ФАКТОРИ**

Найбільш активною і ініціативною частиною молоді виступає студентство. Студентська молодь вищих навчальних закладів представляє інтерес як покоління, яке через значний освітній рівень, активний працездатний вік, динамічної соціальної поведінки в найближчому майбутньому займе місце основної інтелектуальної і продуктивної сили в суспільстві. Студентство як у фокусі вбирає в себе найбільш значимі соціальні характеристики молоді.

У науковій літературі, не дивлячись на чималу кількість робіт, присвячених цій темі, немає єдиної точки зору з приводу соціологічного визначення поняття «студентства». Ймовірно, цей факт пов'язаний з багатовимірністю і складністю його соціальних характеристик. Оскільки перед нами не стоїть завдання детально розглянути всі складові даного визначення, то надалі ми спиратимемося на наступну інтерпретацію поняття «студентство»: «Студентство - це мобільна соціальна група, метою існування якої є організована за певною програмою підготовка до виконання високих професійних і соціальних ролей в матеріальному і духовному виробництві». Основна думка авторів цього визначення зводиться до того, що студентство слід розглядати як соціальну групу в системі вищого навчального закладу, яка має свою мету, свої специфічні особливості і яка готується до виконання соціальних ролей і функцій інтелігенції.

Студентство є найзначнішою групою молоді, як за чисельністю, так і по ролі в системі суспільного відтворення. Проте від молоді студентство відрізняється характером праці, для якої характерне опанування наукового знання. Відмінність студентства від молоді також детермінована такими його межами, як об'єктивність існування, певна цілісність і самостійність по відношенню до інших соціальних груп, виконання в суспільстві певних функцій, специфічні соціально-психологічні межі і системи цінностей.

Своєрідність студентства як соціальної групи полягає в тому, що значна частина молоді не має доки власного соціального положення і характеризується або своїм минулим соціальним статусом (соціальним положенням батьків, сім'ї), або своїм майбутнім статусом, який пов'язаний з професійною підготовкою.

Специфіка модної поведінки молоді визначається її соціальними характеристиками як групи. Тому на користь аналізу нам необхідно хоч би, стисло торкнутися цих питань.

В основному студентство займає проміжне положення між молодшою і старшою віковими категоріями населення. Адаптація до інновацій відбувається в студентському середовищі вищих навчальних закладів більш усвідомлено, ніж у школярів, і в той же час м'якше, ніж у людей зрілого віку.

Істотна соціальна межа студентства - це його близькість по характеру діяльності, інтересам і орієнтаціям до соціальної групи інтелігенції, кваліфікованих фахівців. Цим же визначається і внутрішня неоднорідність студентства, яка є наслідком не лише різного соціального походження, національності, демографічних ознак, але, перш за все, особливих меж професійної подоби, близьких до меж відповідних загонів фахівців.

У 90-і рр. ХХ століття соціальний склад студентства був представлений як традиційними, так і новими стратами, що з'явилися в ході перетворень, - підприємці, бізнесмени, фермери.

За даними проведених досліджень, в даний час домінуючою групою студентів (більше 60%) є молоді люди з сімей фахівців з вищою освітою. Проте студентство швидко поповнюється представниками нових соціальних страт, що формуються, - молодими людьми з сімей, де батьки є представниками приватного капіталу. Серед батьків студентів порівняно трохи незайнятого населення (безробітних, непрацюючих пенсіонерів, інвалідів і так далі). Значно зменшилася доля дітей робітників і допоміжного персоналу. Вона складає менше 20%. Для порівняння відзначимо, що в 80-і рр. доля дітей робітників і допоміжного персоналу складала 35-45% від загальної чисельності студентів.

Таким чином, в наявності прагнення вищих соціальних шарів забезпечити своїм дітям вищу освіту, оскільки це є основною умовою спадкоємства лідируючих позицій в суспільстві. В результаті соціальна структура студентства, в порівнянні із структурою суспільства, розвивається асиметрично. У структурі студентства переважають вихідці їх вищих і середніх шарів, метою яких є утримати і передати дітям свій соціальний статус.

Які ж основні соціальні характеристики студентства?

Підсумовуючи найбільш важливі результати досліджень по цій проблематиці, можна виділити наступні найбільш значимі соціальні і соціально-психологічні його характеристики.

Відмінними рисами студентства як соціальної групи є: характер праці студентів, що полягає в опануванні наукових знань; основні соціальні ролі, визначені положенням студентства як резерву інтелігенції і його приналежністю до молодого покоління - молоді; висока мобільність цієї соціальної групи; специфічні форми організації своєї життєдіяльності; концентрація в великих вузівських центрах; «локалізація» способу життя в стінах виз, студентській групі, гуртожитку; відносна самостійність у виборі способів діяльності в навчальний і не навчальний час; пошук своєї життєвої дороги, пов'язаної з орієнтацією на реальне статусне просування, і в той же час соціальна неадаптованість і незахищеність молодого людини в соціокультурному середовищі.

Нарешті, студентське середовище молоді задає студентіві набагато менш суперечливе поле соціалізації і в цілому нівелює жорстку соціальну детермінацію його діяльної участі в суспільному виробництві. Студентіві в порівнянні зі своїми однолітками, що не вчать, надаються якісно вигідніші можливості саморозвитку, вжитки соціального продукту (наукові знання, педагогічні зусилля і ін.) без необхідності оперативного заповнення останнього.

До соціально-психологічних характеристик студентства можна віднести наступні: активність життєвої позиції студента, її самостійність і висока міра її прояву в практично творчій діяльності; відвертість інноваціям, експериментам, всякого роду змінам при високій цінності ініціативності і свободи вибору; висока міра готовності студентської макрогрупи до плюралізму думок і здібність до визнання різних точок зору за наявності індивідуально-своєрідного бачення світу складає специфіку молодіжно-студентської свідомості; уміння відчувувати неприйнятні для себе орієнтири, піддавати їх критичному осмисленню; незначний багаж особистого і соціального досвіду в структурі особи молодого людини формують в свідомості студентства загострене почуття соціальної справедливості, віру в регуліруемість і передбаченість соціальних процесів; прагнення до соціального престижу.

Соціальні орієнтири студентства виступають не лише як «цілі життя», але і як важливі соціальні регулювальники поведінки особи, в даному випадку модної поведінки студентів. Ціннісні орієнтації студентів виражають не лише особові інтереси і потреби молоді, але і детермінують їх поведінку як суб'єкта соціальної поведінки в суспільстві. Цінності, що виражають цілі і засоби реалізації життєвих планів, грають роль основоположних норм, завдяки яким забезпечується інтеграція молоді в суспільстві.

Трансформація соціально-економічних умов в суспільстві привела до того, що сучасна молодь, традиції і норми якої досить сильно відрізняються від норм і звичаїв їх батьківського покоління, втратили або повністю змінили їх сенс. Відбувається культурна ерозія, свідомством якої є двоякі явища: з одного боку, це веде до втрати норм (аномія Дюркгейма); а з іншої - це передбачає велику свободу - можна експериментувати з нормами і цінностями, досягти того, що важливе, в що кожен бажає вірити.

Останні опити показують, що для 80% студентської молоді пріоритетним є забезпечення матеріального благополуччя, причому 40% опитаних як життєвий ідеал називають можливість «жити безтурботно, розважатися». Серед життєвих устремлень переважає бажання «мати хороше здоров'я» (83%), «робити завжди те, що хочеться» (71%). Суспільні інтереси остаточно пішли на другий план. Пріоритетним є досягнення особистого благополуччя і отримання задоволення від життя. Причому і те, і інше нерозривно пов'язане з наявністю багатства, для досягнення якого допускаються всі засоби. Можна сказати, що щастя ставиться в пряму залежність від кількості грошей. Все це свідчить про переорієнтацію ціннісної системи

молоді на цінності «суспільства споживання», для якого характерні індивідуалізм, гедонізм і висока міра динамізму споживчих потоків.

Багато досліджень проблем молоді вказують на те, що сьогодні «культ моди, споживання опановує свідомість і набуває універсального характеру, що позначається на прагненні більшої частини молоді орієнтуватися на зовнішні ознаки приналежності до тієї або іншої групи». І саме мода, модні течії, стилі, модні речі і напрями, модні стандарти поведінки дозволяють реалізуватися цій потребі.

У чому ж особливості студентства як суб'єкта модної поведінки?

Перш за все, студентство як суб'єкт модної поведінки - це група (спільність), яка «усвідомлює модні новинки, їх соціальну і особову значущість», переживає із цього приводу певні емоції, які регулюють» його поведінку, «приводять до відмови від диктату колишньої моди».

Як суб'єкт модної поведінки студентство відноситься до однієї з двох груп («творців моди» і «споживачів моди») - до «споживачів моди». Більшість студентської молоді, через свою схильність до експериментатора і інновацій як характеристики цієї соціальної групи, ймовірно, входять до складу «ранньої більшості», а деяка його частина - «пізньої більшості».

Студентство, також як і інші соціальні групи, схильне до загальних тенденцій моди, але у зв'язку зі своєю специфікою мода в студентському середовищі має відмінні риси, форми і механізми свого прояву.

По-перше, схильність молоді до інновацій і експериментів ініціює найбільшою мірою (в порівнянні з іншими групами) модну поведінку для її членів. Сьогодні в студентському середовищі все, починаючи від вибору вузу і закінчуючи вибором подруг і вживанням тих або інших слів, в тій або іншій мірі схильне до впливу моди. Крім того, представники студентства (крупних міст) в порівнянні з молоддю, що не вчиться, більшою мірою схильні до дотримання моди як регулювальника їх поведінки і усунені (певною мірою) від реалій суспільного життя. З іншого боку, ціннісне різноманіття студентського середовища, чинник прагнення до вивчення пристрою навколишнього світу обмежує область експансії в неї особливо масових, направлених на насичення первинних потреб людей модних стереотипів. У свідомості студента мода представлена у вигляді цінності - мети, яка визначає характер життєдіяльності людини як в плані взаємодії його з наочним світом, так і в плані взаємодії з соціальним середовищем і самим собою.

По-друге, модна поведінка студентства особлива явно виявляється в мегаполісах, оскільки саме в них концентрується величезна кількість культурних зразків в будь-якій сфері діяльності. Дана обставина обумовлює, тим самим, вибір альтернатив, що створює необхідну умову функціонування моди - надмірність тих, що поступають в сферу модної комунікації культурних зразків.

По-третє, активна участь студентства в моді частково пояснюється її соціалізуючою функцією, тобто залученням індивіда до соціального і культурного досвіду. Адже це найбільш інтенсивний період освоєння соціальних ролей, норм і цінностей. Інтерес до моди у студентів є пошук своєї ідентичності. Важливий не лише зміст власне модних стандартів, але і сам факт дотримання якимсь нормативним зразкам, участь в соціальному житті як такому. З цього витікають дві головні тенденції сучасної моди як регулювальники поведінки студента.

З одного боку, сучасну моду можна охарактеризувати як агресивну. Сучасне інформаційне суспільство з його стандартизованою культурою робить людину податливою диктату моди, стандартам. Мода по відношенню до індивіда виступає як якась примусова сила, що виникає не з власне людської творчості, а з надлічностних структур соціального буття. «Мода діє як «каталізатор стадності», накладаючи чималі обмеження на вільне самовизначення індивіда». Тим самим виявляється нормативний зміст моди, коли мода маніфестує себе як щось надіндивідуальне, стандартне. У цьому сенсі мода володіє великою силою санкціонує дії на поведінку, смаки і систему цінностей різних соціальних груп. Порушення моди викликає негативні оцінки. Молоді люди частенько вимушені позбавлятися від окремих застарілих понять, зразків, теорій, творів.

З іншого боку, в наявності постійний «плюралізм мод» - одночасне співіснування різних, однаково прийнятних для студента стилів (у одязі, музиці, науці, політиці, мистецтві), поглядів (ідей) і так далі. Це в якійсь мірі дозволяє молодій людині не закріплюватися за чимось одним, а вибирати згідно зі своїми перевагами, можливостями, інтересами, потребам і так далі, тобто бути в цьому сенсі досить вільним. Відношення до моди з цієї точки зору набуває максимально творчого характеру, що вказує, у свою чергу, на її ціннісну складову.

Розглянувши загальну характеристику студентства як суб'єкта модної поведінки, сформулюємо його орієнтацію дії, спираючись на типологію В.І. Чупрова. В цьому випадку ми можемо виділити три типи орієнтацій, що визначають модну поведінку студентства: орієнтації, характерні для середньостатистичного жителя (орієнтація на виживання); орієнтації, що відносяться до споживчої ідеології середнього класу (схильність до вжитку предметів, символізуючих стабільний і забезпечений спосіб життя); нарешті, орієнтації, розраховані на перспективу.

У другій групі орієнтацій проводяться відмінності між матеріально малозабезпеченою і високозабезпеченою групами молоді: для перших актуальніше потреба у навчанні, для других - модний престижний вжиток. У кожному типі вжитку превалює яка-небудь з орієнтацій: у «сільському типі» - орієнтація на виживання, в умовах малого міста - структура потреб, характерна для нижньої частини середнього класу, для молоді крупного міста - структура потреб високозабезпеченої молоді. Для останньої молоді, отже, характерніша демонстративна споживча поведінка, найтісніше пов'язана з модою.

Орієнтація в модній поведінці обов'язково включає мотиви дотримання моді. Слідуючи моді, молода людина сприяє символізуванню, формуванню, зміцненню свого «Я», своєї особової ідентичності, самосвідомості, причому переважно в демонстративних і ігрових формах. Особливо це поважно для індивідів з нестійкою психікою, для яких власне «Я» постійно потребує підтвердження своєї значущості, стійкості і привабливості.

Як основний мотив дотримання моди студентство спирається на наслідування своїй референтній групі. Тому мода є одним з основних засобів для студента, щоб підкреслити свою приналежність до своєї соціальної групи і в той же час виділити себе з однорідної групи як індивідуальність.

А хто ж може виступати як така референтна група?

У першому випадку це група, до якої студент належить і знаходиться під тиском її норм і цінностей. Група прямо або побічно вимушує його дотримуватися такого модного стилю поведінки, який розглядається як «належний» для члена даної групи, і уникати такого стилю, який вважається в ній «непристойним», «дивним».

У другому випадку ціннісна референтна група - це реальна або уявна група людей, які розглядаються даним студентом як яскраві носії тих цінностей, які розділяє і він. Тому молода людина наслідує цій групі, прагне слідувати прийнятому в ній стилю поведінки. Він не є членом даної групи, знаходиться деколи дуже далеко від неї як у фізичному, так і в соціальному просторі. Найчастіше в ролі такої еталонної групи виступають «зірки» спорту, кіно, поп-музики і так далі.

Яким чином референтна група впливає на модну поведінку студентства? Рольовий стереотип студента приписує ролі певний набір атрибутів - зовнішності, поведінки, вжитку. Група вдягнулася владою - здатністю приймати рішення, обов'язкові для виконання всіма її членами, насаджувати рольові стереотипи. Це може бути влада примусу, самоідентифікації (гра на прагненні людини стати членом певної групи), легітимності або винагороди (за допомогою позитивних санкцій). Відповідно, можна виділити нормативний, інформаційний (використання інформації про модні знаки, наданою референтною групою) і ідентифікаційний (ціннісно-експресивне) вплив референтної групи.

Дотримання студентом референтним групам в модній поведінці значно сильніше проявляє себе в публічному вжитку, чим в приватному. Очевидно, цей факт пояснюється демонстративністю самої моди як явища.

Мода перетворюється на цінність, коли зовнішня норма модної поведінки інтересується студентом і стає його внутрішньою потребою, бажанням. В цьому випадку мода виступає як внутрішній компас того або іншого типу його поведінки і людина добровільно прагне бути модним.

Соціальні оцінки (наприклад, різновиди «співвідносної оцінки» особистий і соціальний престиж) роблять найважливіший вплив на самоповагу особи студента, його вибір, оскільки формування особи відбувається в процесі постійного порівняння себе з тими, що оточують.

Порівняння надає вплив на сприйняття і оцінку споживаних благ і тим самим на престиж самого споживача. Якщо соціальна роль споживача для студента головна, то і споживчий престиж стає для нього головним, витісняючи або відтиснюючи на периферію його свідомості престиж останніх видів діяльності і людських якостей.

У студентському середовищі статус молоді людини визначається як відповідно до досягнень і здібностей, що гарантують успіх у виконанні спеціалізованої функції накопичення знань або групи функцій, так і можливостями придбання новинок моди і дотримання норм вибраною їм соціальною групою. Тому можна сказати, що в студентському середовищі переважає єдина основна мета - «успіх», що включає «суспільне визнання і добрі результати в якій-небудь сфері діяльності». Вміст цієї основної мети мінятиметься залежно від конкретного характеру функціональної ролі. Але як би не був цей вміст, він включає одночасно і егоїстичні, і безкорисливі елементи. «Безкорисливий елемент» полягає, перш за все, з двох компонентів: з безкорисливого прагнення «добре вчитися» відповідно до вимог, що висуваються вищим навчальним закладом, і безкорисливого прийняття моральних стандартів, які управляють цією діяльністю. Крім того, «безкорисливий елемент» складається з безкорисливого прагнення бути членом певної соціальної групи відповідно до вимог, членів цієї групи, що висуваються, і безкорисливого прийняття моральних стандартів цієї соціальної групи. У егоїстичному елементі в більшості випадків переважає захищеність у визнанні, у високому положенні усередині групи, з якою ідентифікував себе студент. Це виконується прямо і побічно символами статусу, серед яких видне місце займають новинки моди.

У мотиваційному механізмі дотримання моди виникає процес складної взаємодії на двох рівнях одночасно: з одного боку, між безкорисливими і егоїстичними елементами мотивації кожного конкретного студента, з іншої - між різними студентами. Що стосується другого процесу, то його завдання - забезпечувати конформізм по відношенню до основних моделей моди за допомогою механізму, який гарантує дотримання егоїстичного інтересу даного студента в стосунках з іншими молодими людьми.

Відмітимо, що незалежно від внутрішнього конфлікту, який виникає у молоді людини при порушенні ним своїх етичних установок, важливі елементи його егоїстичного інтересу прямо залежать від того, чи зустрічає він сприятливе до себе відношення з боку інших, з якими він вступає в контакт. Молода людина може продовжувати набувати новинок моди, але втрата ним пошани в очах тих, що його оточують, може мати для нього вирішальне значення.

«Егоїстичні елементи» мотивації дії в моді як формі соціальної поведінки не можна розглядати як єдино визначальний чинник поведінки молоді людини в моді, оскільки вміст найегоїстичнішої мотивації нестійкий. Тому при поясненні модної поведінки студентської молоді слід враховувати і факт мінливості її інтересів. Соціальні наслідки егоїстично орієнтованої діяльності залежать як від критеріїв, на яких засновано визнання, так і від того, що в студентському середовищі вважається загальноновизнаними символами престижу і статусу.

Іншими словами, мотивація модної поведінки студентів побічно пов'язана з дією елемента егоїстичного інтересу мотивації типового студента, а також з особливим оточенням молоді людини, яке склалося в процесі його взаємодії з іншими.

Отже, мотиви модної поведінки студентства складаються з егоїстичних і безкорисливих елементів мотивації. Проте частенько егоїстичний інтерес при цьому самим студентом виразно не усвідомлюється. Це і пояснює той факт, що студент не завжди може

конкретно сформулювати причину придбання новинок в моді і формулює її як досягнення стану власного комфорту.

УДК 371

І.М. Лаппо, Ю.О. Кругова (КП ДонНТУ)

## РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ АКСІОЛОГІЧНИХ ТА АНТРОПОЦЕНТРИЧНИХ ПРОБЛЕМ

У статті показано вирішення аксіологічних та антропоцентричних проблем сучасної освітньої діяльності на прикладі розгляду основних аспектів педагогічної системи А.С. Макаренка

*Ключові слова: педагогічна система, виховання, педагогіка, колектив, гуманізм, відповідальність, особистість.*

**Постановка проблеми.** Одним із можливих шляхів творчого вирішення актуальних проблем теорії та практики сучасного виховання є звернення до педагогічної спадщини одного із видатних радянських педагогів А.С. Макаренка, який будував свою систему виховання на вмілому використанні законів діалектичного матеріалізму та розвитку принципів гуманістичного й ціннісно-орієнтовного процесу навчання та виховання. Завдяки цьому він знайшов вдале рішення таких надзвичайно складних проблем, притаманних сучасності, як особистість та суспільство, свобода та необхідність, обов'язки та право, авторитет педагога та права колективу, вимогливість та любов, не протиставляючи їх один одному, а навпаки, підкреслюючи їх єдність. Педагогічна спадщина А.С. Макаренка є актуальним питанням становлення педагогічної науки та покращення процесу виховання на рівні державної значимості.

Соціально-педагогічні відкриття А.С. Макаренка цікавлять не тільки педагогів, але й представників різних галузей знань про людину та суспільство: соціологів, психологів, медичних працівників, політологів, економістів, релігійних діячів. Особливо цікаві дослідження А.С. Макаренка в області психології: соціальної, педагогічної та психології особистості.

Педагогіка А.С. Макаренка – це осмислений, наповнений образ життя, практика побудови умов становлення та розвитку людського в людині. Особливу актуальність та значимість набуває найважливіше принципіальне положення А.С. Макаренка про те, що «надо по-настоящему обратити педагогику в активную, целеустремленную политическую науку» [1], що створює особистість, тип нової людини – активної, діяльної, обачної.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Аналіз будь-якої теоретичної спадщини потребує дослідження його соціально-політичної та культурно-історичної обумовленості, теоретичних джерел у працях сучасників. Намагаючись краще зрозуміти принципи, границі застосовності ідей А.С. Макаренка дослідники звертаються до витоків його теорії та практики.

Аналіз спеціальної літератури показав, що сприйняття ідей Макаренка спільнотою, як в нашій країні, так і за кордоном, переживало свої зльоти та падіння. До творчого надбання педагога-новатора ніколи не було спокійного, адекватного відношення, освоєння його ідей та досвіду почалося ще за його життя й неодноразово піддавалося жорсткій критиці з боку влади та науковців. Але завдяки як власному педагогічному досвіду, так і наполегливій праці послідовників діяльність А.С. Макаренка набула широкого визнання. Серед значної кількості дослідників аспектів багатогранної педагогічної спадщини А.С. Макаренка, які надали імпульси для розвитку педагогіки, особливої уваги заслуговують наукові роботи Козлова І.Ф., Медінського Е.М., Терського В.М., Моносзона Е.І., В.Е. Гмурмана, Колбановського В.М., Морозової Н.А. та інших вітчизняних та закордонних спеціалістів. Слід відзначити наукову роботу по вивченню спадщини А.С. Макаренка в інституті розвитку особистості під керівництвом Невської С.С.

Наприкінці ХХ ст. на основі досліджень педагогічної спадщини А.С. Макаренка були захищені докторські дисертації В.В. Кумарінін та А.А. Фроловим, який неодноразово